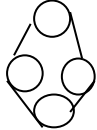

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: KEI NA VEIVAVAKOSO LOTU VAKARISITO**

Me 27, 18: Na Siga ni Turaga ni Tiko Lewetolu VaKalou [Trinity Sunday]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavoui na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka.

Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka.

NODA BULA VAKAYALO: *Ena Siga ni Turaga sa oti, ko ya na Siga eda vakananuma kina na sovaraki ni Yalo Tabu [Shavout-Hebrew or Pentecost-Greek- Savaoti, se Penitiko]. Meda vakabibitaka ni oqo na kenai vakananumi ga, ia na Nona curumi keda yadudua na Yalo Tabu, se ki nai vavakoso lotu sa na vakatau ki na Nona lewa na Kalou kei na noda vakarorogo Vua me vaka ga eda sa raica oti. Sa bibi na yalovata, lomavata kei na soqonivata ena wili Vola Tabu kei na masumasu me vaka eda sa raica mai ena macawa rua sa oti e nai Vaqa mai na Cakacaka. E nai ka 10 ni siga ni Me, ko ya ena Lotulevu ko ya ena rua na macawa sa oti, ea siga ni Kaucake, sa dodonu me yaco me vaka ea tukuna ko Jisu. Ni sa oti na kaucake, ena qai sovaraka mai na Yalona me vakakaukawataki keda ena nodai lakolako ni muri Jisu, [wilika na Joni 16:4-11.etc]. Sa yaga meda dau vakabibitaka na siga oqo ena veiyabaki me vaka ga na siga ni mate kei na tucake tale. Me raici ka wilika nai Vola ni Sere ni Lotu Wesele ena Taro V, kei na Na Siga ni Turaga ena Nona Tikovakalewetolu na Kalou, wilika na Taro VI. Vei kemuni na veimatalotu tale eso, ni raica ga nai Vakavuvuli vakai VolaTabu ena nomuni lotu; me vaka eda vakabibitaka tikoga ena kena vosa vakaViti. Dikeva na kena i vola ena nomu Lotu, ena ulutaga na sovaraki ni Yalo Tabu kei na Tikovakalewetolu vaKalou. Ke tiko na kena ena vosa vakavavalagi ena yaga talega mo raica vata kei nai vakamacala sa no era.*

A. Na Vakamacala lekaleka me baleta nai vola nei parofita Aisea: Na vosa ni Kalou ka vakadewataka ko Aisea ena loma ni 40 na yabaki, ki Juta e donumaka

na gauna ni nodratou tui e va na tui Juta. Sa kaukauwa mai na matanitu ko Asiria, ni a vakadrukai ira kece na matanitu era saqati koya, ka okati kina ko Isireli [10 na yavusa], era a kauvakabobula kina, ea tekivu ena 722 BC/BCE. Dina ga ni a sega ni kabai Juta [2 na yavusa], ia ea sauma e dua nai vakacavacava levu me kenai totogi, me yacova sara na 522 BC/BCE, ena nodra a qai kau vakabobula ki Papiloni. 2. E rawa ni wasei vakatolu nai vola: A. 1-39 sa baleta na Nona lagilagi, na Nona savasava kei na Nona tui na Kalou e vuravura. Era a vakanadakui Koya na tamata, ka rau okati kina ko Isireli kei Juta, ka rau a totogitaki se vakavulici ena nodrau kau vakabobula ki Asiria. E muri ea qaqa mai ko Papiloni, e dua na koro levu ena ceva [south Assyria], ea qai yaco e muri me dua na matanitu tuvakai koya. Ni rauta na yabaki e 522 era a kau vakabobula na 2 na yavusa ko Juta kei Penijamini ki Papiloni. Kevaka era veivutuni ka veisau ena qai kauti ira lesu tale mai na Kalou, ka lomani ira tale ka solia talega vei ira nai nuinui vou. B. 40-55 ea vosa na Kalou vei ira na Nona tamata, ena nodra a totogitaki se vakavulici, dina ga era a yalolailai, ia sa solia vei ira nai nuinui vou. Ka sa dodonu mera vakanadakuya na veika makawa ka biuta tani sara. Nira sa veivutuni ka veisau, ena kauti ira lesu mai ena veivanua liwa era sa talabusese tu mai kina, ka vakalesui ira tale ki na ‘vanua ni sucu kei na oni,’ [Isireli, ko ya ko Isireli kei Juta cokovata], ka mera vakacokotaki ira tale ena nodra vanua ea solia vei ira na nodra Kalou. Sa yalataka vei ira na veivakalougatataki, me vaka ni sai Koya ga e lewa na vuravura. C. 56-66 sa yalataka na Kalou na gauna vinaka sa tu ki liu vakabibi vei ira sa vakabauti Koya ka dina Vua, sa okati eke na veimatatamata kecega kei na veivanua kecega e vuravura. Na vosa ni yalayala ogo sa vaka e dua na katuba leka me da raica se tirova kina na veigauna talei ni Nona veivakalougatataki, me vaka ni sa bulia tale na Kalou, se vakavouya na vuravura ki na dua na vuravura vou ni reki, marau ka na sega ni bau kune kina na rarawa. 2. E na daumaka meda raica vakatotolo na veigauna mai muri ena Nona yalataki na Mesaia, [Mesaia ena vosa vaIperiu, na Karisito ena vosa vaKirisiki]: Na vakanuinui ni gauna vinaka ni Matanitu ni Kalou, na tadu mai ni Mesaia, taumada me baleti ira na Isireli, ka sa baleti vuravura raraba talega, ogo sai tukutuku vinaka ka namaki: ka meda raica mada vakatotolo: Mai na wase 2:1-5 nai yaloyalo ni koro vou kei na vale ni soro sai koya ga na Kalou sa boroi vakamatata sara ena Vakatakila 21 [qai wilika], kei na kena talei na bula veilomani vaka- tamata, ko ya ena kena sa na vakawaicalataki nai yaragi ni valu, [sa taurivaki nai yaragi vou, raica na Efeso 6:10-18], ka me buli kina nai yaya ni teitei mera kana kina na tamata. Sa tomana ko Aisea ena 11:1-10 nai yaloyalo ni vakanuinui mai “Na Coke ni Dulumi” ka parofisaitaki ni rauta na 700BC/BCE. Sa veitaravi sara mai na veimatatanitu era veivakolonitaki ko ya ko: Asiria, Papiloni, Peresia, Kirisi kei Roma. Ko Peresia e matanitu taravi

Papiloni, ka tarava sara ko Kirisi kei Roma e muri, ea donuya na gauna nei Jisu. Era a vakalesui na Isireli ena lewa nei Sairusi, na tui Peresia ena 538, ka tarava na kena tarai cake tale ko Jerusalemi ka vakacokotaki na vanua. Na veika sa yaco ogo eda wilika enai VT; eda wilikia ni mai cava se tini se yala koto enai VTM ena Malakai [430BC/BCE]. Sa dusia ko Malakai ena wase e 4:5 ‘raica au na talai Ilaitia na parofita vei kemudou...’ sa dusia na nona lako mai ko koya me vakarautaka na tadu mai ni Mesaia. Ena loma ni 400 na yabaki ena veiliutaki nei Kirisi mai vei Alekisada [Alexander the Great], na vuaviri mai vei ira na Jiu ka liutaka ko Jutasa Makapisi [Judas Maccabees,] ena 200 BC/BCE. Ena veigauna kece ogo e tubu mai e vuqa nai lawalawa ka ra saga me vuaviritaki na matanitu e veivakolonitaki. Sa okati eke ko ira era nanuma nira lumuti se mesaia me vakataki Jisu Parapa [Maciu 27:17, [nanuma tiko ni yaca Jisu [na kenai balebale nai vakabula] ena vosa vaKirisi, se Josua ena vosa vaIperiu, eso nai vakadewa makawa e kaya ‘Jisu Parapa’] ka sereki me mate ko Jisu Karisito [wilika na Maciu 27:17], ko ira na Gumatua [Zealots-patriot], kei ira eso eda na wilika ena Apocrapha kei na Deuterocanonical Books. [Eso nai VT era vakuria na Apocrapha, ka rawa mo raica ga ni tiko nai vola e rua ogo ka daumaka mo wilika]. Ena 100 BC sa veivakolonitaki ko Roma mai vei Pompei ka lesi Eroti na Kalevu [Herod the Great], me Tui Isireli ena 37 BC, kei ira na luvena me yacova sara na gauna ea sucu kina ko Joni, o koya e veipapitaisotaki. [Joni na kenai balebale ‘sa loloma na Kalou’- ‘God is gracious’], rauta beka na 7 BC kei na gauna ea sucu kina ko Jisu. [God saves, se nai Vakabula, raica na Maciu 1:21] rauta na 6 BC [oqori na gauna era cakacakataka na kena dau ka sega ni a sucu kina ko Jisu ena 1 AD, me vaka e dau tekivu kina na noda wili yabaki...eda dau vakayagataka na BC-Before Christ, se BCE—before the commom era, se AD- ‘anno domini’[Latin] ‘in the year of our Lord’ se ‘Beginning at the birth of Christ’, kei na ACE -After the Common Era]. Na vunau nei Joni ko ya ni rauta na 27 AD/ACE, ea vunau ko Jisu ni rauta na 30 AD, ea mate, ka tucake tale ena 33 AD. Sa matata sara ni vakasama ni Mesaia e dei tu na nanuma ni sai Koya ena mai sereki ira na Isireli ena nodra vesuki tu enai vau ni veivakolonitaki, ia e tiko talega e loma na Mesaia me mai tauyavutaka na Matanitu ni Kalou, se Matanitu vakalomalagi. Na Mesaia ogo, me kauta mai na vei sereki vakayalo ni bula ni tamata...ogo na kena e tutaka ko Jisu, dina ga ni bibi talega na veivakabulai se veisereki vakayago, ko ya na galala mai na veivakolonitaki, se na veivakabobulataki. Mai na Aisea 1-34 sa vakaraitaka ko Aisea na veilewai ni Kalou vei Isireli kei Juta, ka okati talega kina ko vuravura raraba. Mai na cudru kei na veilewai ni Kalou e basika mai kina na Nona LOLOMA kei na Nona gadreva me veivakabulai. Dina ga ni rui kaukauwa na Nona cudru ena vuku ni valavalaca ni tamata, ia sa sala ga ni Nona veivakatavulici ka rawa talega mera raica na tamata na Nona loloma levu.

Se na kenai vosavosataki ‘o kanakuita ni ko lomani me veisau kina nomu bula, sega ni ko kanakuita ni ko cati, sa sala ni nomu tuberi mo raica na ka dina.’ Eda sa kila tiko na formulae ni VTM: talaidredre = totogitaki se vakavulici [mo veisau]; talairawarawa= vakalougatataki.

A. Aisea 6:1-8: I. Ea qai mate na Tui ko Usaia, na yacana talega ko Asaraia e Juta [II Tui 14:21], ena vukavuka baleta ni siova nai tutu vakaBete Levu [raica nai II Veigauna 26:16-21], ena 740 BC/BCE. Ea tarava koya me tui na luvena ko Jocame, donumaka nai tekivu ni gauna nei Aisea. Ea lekaleka ga na nona veiliutaki, ka tarava mai na me tui ko Easi [7:1]. Ea parofisai tiko ko Aisea [raica na wase 1-5]; ena wase 6, ka okati kina na wase 8:1-8, 11-18 sa tukuni kina na veika e baleti koya; na wase 7:1-17 na nonai vakamacala e dua tani tale me baleti Aisea. Ia oqo [6:1-8], sa tu tani sara baleta ni oqo nai talanoa matata sara ni nona kacivi e dua kei na sala e muria na Kalou me bulia kina e dua na tamata me Nona parofita se me Nonai talai. Na ‘tukuni yalo [personal testimony] oqo sai takele ni nona bula ka laurai ena nona cakacaka vakaparofita taucoko, sa vakamareqeta sara me vaka na koula na nona bula. Sa vakadeitaka ni cecere ga na vakararavi Vua na Kalou, sega ki vua na Tui Asiria, rauta na 734 BC/ BCE [raica na 8:6 kei na II Tui 16:7]. Sa tara sara ga na bula ni vanua kei na kena veiliutaki na nona veiwekani kei na Kalou ko Jiova, ka vakatauvatana oqo kei na vakaloloma kei na leqa ni vakararavi ki na dua na matanitu e vuravura. II. *Na rai raivotu ea vakaraitaka vua na Kalou savasava, cecere, serau, ka tu tani sara [tabu]. Sa vakasavasavataki Aisea na Kalou, ka soli vua nai lesilesi me vunautaka na Vosa ni Turaga vei ira era mataboko vakayalo, didivara vakayalo ka veitaliataka tu ga na nodra bula, [9-10].* III. Na raivotu oqo nei Aisea sa vakatitobutaka na nona raica nai tovo ni Kalou; na Kalou savasava, dina, dodonu ka lagilagi; me vaka ni qarava tiko na Turaga na Kalou, se Jiova [Yahweh or Elohim], e dodonu me liaci koya, ka taroga na nona bula ka guta sara me tu talega vua nai vakarau kei nai tovo ni bula va-Kalou. IV. Ko ira na Serafimi sai ira na agilosi cecere ni Kalou [raica na Vakatakila 4:6-9], ka kenai balebale “ko koya sa caudre, se kama tiko” [the burning one], sa vakaraitaka na nodra savasava ka ra qarava vakavolivolita na Kalou ka vaka era waqa tu baleta ni ra tu volekata na Kalou lagilagi ka vakaiserau. IV. ‘E Dodonu! E Dodonu! E Dodonu! Ko Jiova,’ sa dusia na Nona tabu, savasava ka lagilagi na Kalou, ‘o Koya sa tu tani sara mai nai valavalaca ni tamata;’sa kacivaka talega na dina ni Nona Tiko Vakalewetolu na Kalou ena tolu na Dodonu [Holy], Tama, Tamana, Tamada, Luvena kei na Yalo Tabu [Trinity]. V. Ena qai savasava ka taucoko ko Aisea ni sa tara na tebenigusuna na qilaiso sa waqa tu, se na veivakasavasavataki ni Yalo Tabu, me vakama ka kauta laivi na nonai

valavalaca. Ni sa vakasavasavataki koya oti na Kalou, sa na qai rawa Vua na Kalou me veitalai. Sa talairawarawa na tamata sa vakabulai ka vakasavasavataki, sa kaya, “ Koi au ogo ni talai au!” VI. Ena vakaoqo nai rairai ni sala eda na muria ni bera ni da talai mai Vua na Kalou meda tukuna nai tukutuku ni veivakabulai nei Karisito Jisu! Sa kenai balebale ga ni na mana na nona talai edua sa vakabulai oti ka vakasavasavataki oti mai Vua na Kalou. VII. *Tovolea mo raica mada na veivosa ogo ka veitalanoataka ena rarama ni VTM kei nai VTV kei na vakasama ni Yalo Tabu: ‘serafimi,’ ‘serau,’ ‘domo sa kaci,’ ‘kubou,’ ‘tamata tebe ni gusu qelegelewa,’ ‘Jiova na Tui ni lewe vuqa,’ ‘qilaiso sa waqa tu,’na tolu na ‘donu’[holy], ‘domo ni Turaga,’ ‘O cei me’u tala,’ ‘koi au ogo ni talai au.’*

B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, na nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka me me veivuke. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata... meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatu [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veikulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani tu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaru [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 29 e tiko enai matai ni wasewase [1-41], qai raica na kenai vakamacala e cake.*

I. Same 29: *Na Same i Tevita ka kena ulutaga na ‘Na domo ni Kalou ena loma ni cagilaba.’ Na ulutaga vinaka baleta ni sa vakaraitaka na Kalou na Nona kaukauwa levu ena Domona, se ena Nona Vosa ki na veika buli e vuravura: tawasea na sitari [cedars] ni Lapanoni, ko ya na kau balabalavu ka raba; na manumanu sa vakasucu ena kaukauwa ni Nona Vosa; yavalata na*

veiulunivanua kei na veika kecega. Era sa vakaroti ko ira kecega e vuravura, ko ira na agilosu, ko ira na qaqa, ko ira na veiliutaki kei na tamata kecega mera cuva vei Jiova. II. Sa dusia ni na vakatakila na Nona kaukauwa vei keda kecega. Sa talei na Same oqo ni vakaraitaka na veika kece e buli, se ka na veikabuli kecega era seretaka ka vakacaucautaka na Kalou ko Jiova. Ni vosa ga na Kalou sa yaco na veika kecega; eda sa kila na kaukauwa ni Kalou ena Nona veivakatavulici ena Nona Vosa. Vei keda na Lotu vaKarisito eda sa vakabauta ni ko Jisu na Vosa ea mai tamata, na Nona qaqa sa laurai ena mana ni Nona Vosa ena Nonai vakavuvuli, na Nona mate kei na Nona tucake tale, kei na Nona cakacaka na Yalo Tabu. “*A domoi Jiova sa tasea na yameyame ni bukawaqa,*” [7], e dua ga na kenai vakaraitaki. Meda vakabauta na Kalou ni sa vaka ko ya na Nona kaukauwa sa macala sara ni na solia vei keda na Nona Vakacegu kei na kaukauwa meda rawa [vakadruka] kina na veika e veivorati, se veivakacacani, se veivakarusai ena vuravura eda bula tiko kina oqo.

C. Nai Vakamacala lekaleka me baleta na i vola nei Paula vei ira na kai Roma: *Nai vola nei Paula vei ira na kai Roma ka volai mai Koronica [57 AD/ACE] ni vakarau gole tiko ki Jerusalemi me kauta kina nai lavo me vukei kina ko ira na dravudravua ka lewe ni lotu mai Jerusalemi. Sa nonai naki me qai lako ki Roma ni oti na nona kaulotu ki Sipeini (Spain) [Roma 15:23-28]. Taumada sa tukuni koya ena nonai tutu kaukauwa vakaiapositolo kei na nona digitaki me vunautaka nai Tukutuku Vinaka [1:1], dina ga ni se bera ni butuka na koro levu ko Roma, ia sa kilai ira e lewe vuqa sa lotu [15:22-16.21]. Nai naki cecere ni nona vunautaka nai Tukutuku Vinaka, “Niu sa sega ni maduataka nai tukutuku vinaka kei Karisito ni sai koya oqo na kaukauwa ni Kalou me vakabulai kina ko ira yadua era sa vakabauta, sa liu vei ira na Jiu, vei ira talega na matanitu tani.” Sa vakadeitaka vei ira [keda] kece na wilika nonai vola, “ni sai valavalaca ko ira kecega na tamata ka ra sega ni yacova na ka e vakarokorokotaki kina na Kalou” ia sa solia nai nuinui vou, “era sa vakadonui walega ena nona loloma ni sa volia na bula ko Jisu Karsito...” [wilika sara na 25-26]. Ko ira nai vavakoso mai Roma e lewe levu na Jiu ka so talega era kai matanitu tani. E sega ni volai sara vaka e dua nai vola, ia e muri wase 16 sa vakaraitaka nona cavuta na yacadra nai vavakoso ka lewe ni lotu. Era sa talaidredre na Jiu ena muri Lawa kei ira na matanitu tani era sa sega ni kauwaitaka ni dua na Kalou, dina ga ni sa dau vosa na Kalou ena veisala e vuqa me tukuna kina na nona bula kei na nona dina [1:18-3:20]. “Ia sa qai vakatakila mai ena gauna oqo na veika sa veivakadonui kina na Kalou” sa ciqomi keda ena vuku ni noda vakabauti Jisu Karisito...meda kila ni Kalou oqo sa ciqomi keda taucoko sara, ka uasivi mai na nodra veiciqomi e so, ena vuku ga i Jisu Karisito, ko koya sa veiciqomi ke da sa vagalalataki keda mai nai vesu ni valavalaca [3:21-24]. Na Kalou oqo sa soli Jisu me mate ena mate e dodonu meda mate kina, ia sa vakaturi koya cake tale mai na mate me rawa kina noda tu doudou se ciqomi mai vua na Kalou [4:25]. Oqo e dua nai vola yaga me wiliki ka vakavuna na vakavoui ni Lotu ena vei yabaki drau sa oti [Augustine, Martin Luther, John Wesley, Karl Barth, etc].*

I. Roma 8: 22-27: Ni gadreva ko Paula me vakamatatataka na veiwekani ni tamata kei na Kalou, na veiwekani i Jisu kei na Kalou, kei na veiwekani i Jisu kei keda, sa boroya nai yaloyalo ni veisolisoli, se na noda sa susugi vakaluve, se “*vakabauti kina me gone susugi, for our adoption as sons*” [adoption] ena kenai vakarau vaRoma. Na vosa ‘vakabauti’ e sega ni ‘believe’ se ‘faith’ ia na

ciqomi, wiliki, vakayacori se vakabau meda sa luve ni, [accepted]. Enai vakadewa vou [FNV], ‘*ni da waraka tiko me vakayacori keda na Kalou meda luvena...*’ Sa vakaoqo na kenai vakarau: 1. Na gone sa soli yani, sa vakayalia vakadua na nona kaukauwa taucoko ena vuvale e lewena tiko; sa kenai sosomi ni sa soli vua na kaukauwa taucoko ena nona vuvale vou. Vakalawa, sa *dua na tamana vou, vuvale vou*. 2. Sa yaco ko koya me nona kece nai yau nei tamana vou, ka sa vaka sa mate ko tamana dina, [biological]. Ke dua tale na gone e sucu mai, ka luvei tamana vou, e na sega sara ni vakaleqa se vakabuwwataka na veiwekani sa davo oti tu vakalawa, se vakavanua talega. Ko ira na tacina era sa na vakaitavi ena vakatulewa [co-heirs]. 3. Sa boko na veika kece ni bula makawa, ke a tu na dinau, sa na boko vakadua. Sa nona kece na ka vou ena vuvale vou, sa nonai votavota ko ya. 4. Ena Lawa vaka Roma, ko koya sa luvei tamana vou. Na kenai vakaraitaki vinaka ga ni ko Niro e sega ni luvei Kolotiasi, ia sa luvena ni sa ‘vakabau me gone susu’ [adoption]. Sa qai vakamautaki Okoteivia na luvei Kolotiasi yalewa, ka sa rawa meda kaya ni rau sa vakawati vakaveiganeni. Sa kauta ga mai ko Paula nai yaloyalo oqo me vakayagataka na veiwekani ni nona vakabau e dua me luve ni Kalou [adoption], na noda na kaukauwa vakaluve ka da veiliutaki se vakataukeni vata kei Jisu Karisito [co-heirs]. Nai tavi ni tamata vakabauta me veivala tiko kei nai tovo vakayago se na ca, ka mera vakararavi ki na veituberi ni Yalo Tabu me nodra kina na bula, baleta na Yalo ni Kalou ena veivakadeitaki kina nodrai tutu vaka luve ni Kalou. Eda sa na kaciva na Kalou me Apa, se Ta/Na e dua na vosa vakavuvale –domestic, homely or personal relationships [15]; ka sa bulia vei keda na Yalo ni Kalou, na loloma dina me vaka ga na Nona lomani keda na Kalou ena vuku i Jisu Karisito. II. Ni da sega ni vakayacora na lewa ni Kalou, sa yaco kina na mate vakayalo; ia nida vakamatea nai valavala vakayago sa liutaki keda tiko na Yalo Tabu sa na yaco kina meda luve ni Kalou [15]. Ni sa liutaki keda na luve ni Kalou na Yalo Tabu, eda sa na vakayacora ga na ka me vaka na vosa ni Kalou; eda sa na vakarorogo me liutaki keda na Kalou; sa na vakauqeti keda na Yalo Tabu meda dau wilika ka vakarorogo ki na Nona Vosa; masumasu, ka lolo [26]. III. Na noda veiwekani kei Jisu ena nodai tutu vakaluve ni Kalou, kei na noda vakadinadinataki Koya ena noda cata meda muri vuravura, [raica 12:1-2]. Sa liutaki keda tiko na Yalo Tabu. Meda kila ni sega ni bula rawarawa, ia meda namaka meda wasea vata kei Karisito Jisu na bula rarawa, [2 Koronica

1:5; Filipai 3:10; Kolosa 1:24], na veika dredre ea yacovi Koya. Ia, meda namaka talega nai cocovi kei na veivakalougatataki ni bula vata kei Jisu na tuakada.

D. Nai vakamacala baleta na Kosipeli i Joni: 1. O cei ko Jisu Karisito? Sa saumi na taro ena Joni 1 ka vakayagataka ko Joni na sere e daulagati voli ena gauna koya ni ko Jisu na “Vosa” ka buli kina na vuravura ka solia na bula ena veika kecega [1:3, 4]. Ko Joni na Dauveipapitaisotaki sa kacivaka ni ko Jisu na “Lami ni Kalou sa kauta laivi nai vakavalaca ni kai vuravura” [1:29]. Ni sota kei Jisu kei Filipe sa kilai Jisu ni ko koya “sa tukuna ko Mosese kei na parofita” 1:45] kei na vosa nei Nacanieli ni ko Jisu, ‘na Luve ni Kalou, na Tui kei Isireli” [1:49]. 2. Sa sinai nai vola enai talanoa veivakurabuitaki: na yalewa ni Samaria ka solia vua ko Jisu na ‘wai sa tovure kina bula tawamudu’, na marama ka vesuki ni valavalaca tiko, ko Lasarus ka vakaturicake tale mai na mate [11], kei tisaipeli Tomasi ka vakatitiqataka ni sa tucake tale mai na mate ko Jisu [21]. Sa vakayagataka ko Jisu na vosa rogo levu mai nai VTM ena taro nei Mosese se ko cei e vosa tiko vua, sa kaya “Koi au koi au ga [I am who I am]. Ko Jisu sa kaya ni sa bera ko Eparaama, au sa bula [I am]. Sa vakayagataka na vosa ogo ni ‘Koi au na madrai ni bula’[6:35]; “Koi au na rarama kei vuravura” [8:12]; Koi au nai Vakatawa Vinaka [10:14]; “Koi au na vaini dina” [15:1]. 3. E 7 na cakamana e vakayacora ko Jisu ena Joni, ia sa sega ni cakamana walega sai ‘vakatakilakila [signs] ni ko Jisu sa Luve ni Kalou. Nona vakabula na lokiloki [5:1-8] sa tukuna kina ni ko koya e vakataki Tamana sa sega ni vakacegu ena cakacaka [5:19] ka vakataki Tamana sa solia na bula vei ira e vinakata [5:21]. 4. Sa duidui nai tovo ni nona volavola mai vei iratou na Kosipeli suivata [synoptic gospels]-Maciu, Marika kei Luke]. Sa dau balavu na veitalanoa kei ira eso, ka kenai naki me tukuna se ko cei ko koya kei na naki ni nona lako mai. Sa levu na veika vinaka sa veivakavulici kina ka vakabibitaka e tolu na ka bibi ogo: ni ko koya na sala, na dina kei na bula [the Way, the Truth and the Life 14:6] ka sega ni dua ga na sala ia ko koya na sala [not a way but the way, etc]. 5. A cava na vuni nona volavola? Me rawa ni vakabauta na tamata, “ia sa volai ogo mo dou vakabauta ni sa Karisito ko Jisu, na Luve ni Kalou, ia me soli vei kemudou na bula ena yacana ni dou sa vakabauta” [20:31]. “E rawa vakacava na veika ogo? na taro nei Nikotimo. Sa matata sara ni kaya vua ko Jisu ni veitalia ga na nona dokai ena lotu ka vakaitutu cecere kina, ‘E dodonu mo sucu vou tale ena Yalo Tabu’. Sa gadrevi na veisau dina, koya ogo na ka e dodonu me vakayacora ko Nikotimo se oi keda yadua, me veisau na bula ka vakabauti Jisu: “Ni sa lomani ira na kai vuravura vakaoqo na Kalou sa solia kina na Luvena e duabau ga sa vakatubura me kakua ni rusa e dua vei ira sa vakabauti koya me nodra ga nai solisoli ni bula tawamudu.” [3:16]. 6. Nai talanoa ogo e tiko ena Maciu, Marika kei Luke: sa sega ni tiko enai vola nei Joni: na sucu nei Jisu; na Nona papitaiso; na Nona temaki; na vakasevi ni tevero; na matalia ni yagoi Jisu; na Kanavata ni Lako Sivia; na veika dredre ena masu mai Kecisemani kei na kaucake ki lomalagi. E raica ko Joni ni sega ni coka na nonai naki [20:30-31] na veitalanoa oqori. E vakayagataka ga na veitalanoa ogo ni coka na nonai naki: na yukici ni wai me waini [‘nai vakatakilakila’-signs, sega ni vakayagataka na vosa ‘cakamana’-miracles]; na turaga ena bati ni wai mai Peciseita; sa vakabulai na luvena na turaga dokai se vakaisilesi [nobleman, official]; na vakabulai ni tamata sucu mataboko kei na vakaturi cake tale mai na mate nei Lasarus. 7. Ko Joni e dua e voleka sara vei Jisu, “a sa vakararavi ena lomasarei Jisu, ...ko koya sa lomana ko Jisu.” [Joni 13:23]. Sa laurai e liu sara vei ira na kenai dau ni Vola Tabu ni ogo na Kosipeli vakayalo. Ena veigauna mai muri me yacova e daidai, sa dei tu ga na vakasama oqori ka vakayagataki me vukei keda ena noda vulica na vakabauta dina. Meda dau wilika vakavinaka nai vola ogo ka vunitaki koto e so na vakasama vuni ka uasivi meda raica ka na veivuke kina na Yalo Tabu [double meaning]. 8. A vola ko Joni na luvei Sepete ka tacina ko Jemesa, na tisaipeli se Apositolo. E vola nai vola tale eso [Joni 1,2,3] okati kina nai Vakatakila. A volai na Kosipeli ni bera ni vakarusai ko Jerusamei ena 70, se rauta beka na 85-90 AD/ACE ni bera nona kauvakavesu ki na yanuyanu ko Patimo.

D. Joni 3:1-17: Nai talanoa ni nodrau sota ko Jisu kei Nikotimo, na Farisi rogo, ka lewe ni Seniadrini [raici Paula na Farisi ena Filipai 3; raica talega na Joni 7:50; 19:39, ea dua na tisaipeli vuni nei Jisu]. Ko Nikotimo, e dua ka taura vakabibi sara nai vakavuvuli nei Jisu ka gadreva dina me rau sota ka veitalanoa ka me vakacegui kina na yalona. II. Sa kena dau ko Jisu na veitalanoa, [dialogue...noda veitalanoa kei na dua ena vakasama ni veiwasei

ena buturara tautauvata ni soli vakasama]. E a tekivutaka ena dua ga na ulutaga rawarawa me sauma kina na nona vakadokadokai koya [Jisu] ko Nikotimo. Sa sudra yani ki na wai titobu na veitalanoa, ka ni dusia ko Jisu ni ko koya e via kila vinaka na Matanitu ni Kalou e dodonu me sucu tale! Sa macala na sucu e dauyaco ga vakadua mai na ketei tinada, sa dredre me yaco vakarua, sa duidui na nodrau vakasama! III. Eda raica ni duidui nai vakatagedegede ni veivosaki [level], ia sa tuberi Nikotimo vakamalua ko Jisu me tukuna vua na veika titobu me baleta na sucu vou ena ‘wai kei na Yalo Tabu.’ Eso era taura ga na “sucu vou ena wai” me kenai balebale na veivakasavasavataki ga ena wai, ia sa nanuma eso ni ‘wai’ sai koya na veivakasavasavataki vakayalo ena Vosa ni Kalou; sa vaka me vakadeitaki ni vaka ko ya na vakasama nei Joni [Joni 15:3; 17:17 cf Efeso 5:26]. Na wase e 3:8 sa kaya ga “na sucu ena Yalo Tabu,” sa yali kina na “sucu ena wai,” ia ena 3:5 “sucu ena wai kei na Yalo Tabu.” E rawa ni vuna ni dua ga na leqa ni vakavakadewa mai na vosa va-Kirisi na “kai” na vosa veisemati, se vakavavalagi na “and” se vakaviti na “kei” sa na donu kina na 3:5 e cake. E rawa talega ni kenai balebale ke vakadewataki ena vosa Vakavavalagi me “even” vakaviti “ko ya,” ka rawa meda kaya ‘sucu vou tale ena wai, ko ya ena Yalo Tabu’ [*“born of water, even the Spirit”*]. IV. Na 3:8 na cagi, se Yalo Tabu. Na Yalo Tabu sa vaka na cagi, sa sega ni laurai, ia eda sa kila ga ena vuku ni veika e cakava kei na noda rogoca na kena rorogo, se na kena liwavi keda, sa liwa ga ena vanua e via liwa kina, eda sega ni lewa. Sa vakakina na Yalo Tabu [*ruach/ pneumat*] eda sa rogoca ena Siga ni Sovaraki ni Yalo Tabu [Siga ni Penitiko], ka kila na Nona cakacaka vei ira e lewe 120 taumada, kei ira na lewe 3000 era veivutuni ka papitaiso ena nodra sa vakabauta, ka yaco ni ra sa vakaukauwataki mera la’ki tukuna nai Tukutuku Vinaka ni Nona veivakabulai na Kalou ena vukui Jisu. V. Na tikina e 14, *‘Laveti ni gata mai veikau’* [*T/lekutu 21:8-9*], sa vaka kina na *laveti ni Turaga ko Jisu ena kauveilatai ea lauvako kina; ko ya nai matai ni Nona vakarokorokotaki, ko ira era rai Vua era na bula.* VI. 3:16 na tikina sa dusia na uto ni Kalou ni sa LOLOMA: 1. Me vaka sa lomani vuravura kecega. 2. Sa solia na Luvena e dua bauga na Kalou mei soro donu ni nodai valavalaca na tamata, sa sega ni vakasaurarataki kina, ia sa solia walega na Nona bula ena vukuda. 3. Na bibi ni noda vakabauta ni sa Luve ni Kalou ko Jisu, kei na noda talairawarawa ki vei Karisito kei na noda vakadinata na veika sa cakava na Kalou vei keda, meda kunea kina na taucoko ni bula ena vukui Jisu. 4. Ko ira era sega ni rogoca na VOSA, era na rusa kecega. 5. Na bula tawa mudu sai solisoli loloma, sa lolomataka na Kalou vei keda kecega. Na bula tawa mudu e sega ni da ‘rawata’ ena noda cakacakataka, ia sai solisoli ni Kalou ena vuku ni vakabauti Jisu. Sa matata vakasigalevu ni sa nodai tavi bibi ga meda vakabauta

[wilika talega na Roma 6:23 "Ni sa kenai sau ni valavalaca na mate:ia sai solisoli walega ni Kalou na bula tawa mudu ena vuku i Karisito Jisu na noda Turaga"]. Na Fijian New Version [FNV] e kaya, "*Sa lomani vuravura sara vakaoqo na Kalou, sa solia kina na Luvena e duabau ga, mera kakua ni mate kina ko ira yadua sa vakabauti Koya, ia sa nodra ga na bula tawamudu,*" ko ya nai vakadewa vinaka. Nai vakadewa makawa 'rawata' na bula tawa mudu ena Fijian Original Version [FOV] e vakayalia na vosa 'have' vakavavalagi se 'exe' ena vosa vaKirisiki ka vakadewataka me 'rawata' e dodonu ga me 'soli' vakailoloma, se me 'nona' se 'nodra.' Na bula tawamudu e sega ni dua na bula eda cakacakataka meda rawata, ia sa noda ga, se soli vakailoloma ena vuku ga ni noda vakabauti Jisu na Turaga, ka i Vakabula. Sa ka ni rarawa ga ni sega ni vakadewataki vakakina na Joni 20:31 ena Fijian New Version, e vakayagataka ga na 'rawata' me vaka ga na Fijian Original Version.

3. Na sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegetis]:A. Ni soli mai na leseni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na leseni, tarava nai talanoa ni oti na leseni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na leseni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na "a" "b" "c" lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: "Au a lako!" [past], "au sa lako!" [present] kei "au na lako!" [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena leseni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioi mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa oqo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

VEIKAUWAITAKI A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu?

E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo